

What is a real man?

Tämänkertaisen Politiikka-lehden artikkeleissa paneudutaan parlamentarismiin, marxismiin ja syrjäytymisen tulkintoihin. Otsikko viittaa pääkirjoituksen loppuosaan, jossa pohdin naiseen kohdistuvaa väkivaltaa poliittisena ilmiönä.

*

Emeritusprofessori Jaako Nousiainen artikkelissaan – *Suomalaisen parlamentarismin kolmas kehitysvaihe: konsensuaalinen enemmistöhallinta, vireytyvä eduskunta* – kuvaamaa vaihetta erottavat aikaisemmasta muutokset hallituksen muodostamisedellytyksissä ja toimintapolitiikassa sekä ministerien ja pääministerin roolissa. Puolueet ovat entistä halukkaampia osallistumaan koko vaalikauden istuviin hallituksiin, mihin vaikuttaa myös ministeripaikkojen medianäkyvyys. Mediaanipuolueen paikka hallituksissa on siirtynyt keskustalta SDP:lle, joka joustaa paremmin uudella keskus-periferia-akselilla. Puoluejohtajat miehittävät (ja naisittavat) ministerinpaikat, mikä vahvistaa puoluejohdon samastumista hallituspolitiikasta päättävään eliittiin. Valtioneuvoston toiminnan hajautuminen ja sektoroituminen edellyttää pääministerin vahvaa otetta hallituspolitiikan koordinoinnissa. Pääministerin valtaa ruokkii myös valtioneuvoston keskeinen rooli Eurooppa-politiikassa sekä presidentin itsenäisten valtaoikeuksien väheneminen.

Parlamentarismia tai pikemminkin sen ongelmallista ”alkuperää” tarkastellaan myös professori Kari Palosen kirjoituksessa (*Parlamentarismin historia uusiksi*), jossa hän arvioi Tapani Turkan tuoretta väitöskirjaa *Sandysin esitys. Tutkimus parlamentarismin lähtökohdista* (2000). Erityisen painon poikkeuksellisesti keskustelupalstalla julkaisutussa kirja-arviossa saavat Turkan – Palosen mukaan kansainvälisestikin kiinnostavat – avaukset John Locken poliittisen teorian ja sen tulkintaperspektiivien uudelleenarviointiin.

Mikko Lahtinen kritisoi artikkelissaan *Kommunistinen manifesti kontekstissaan. Marx ja kapitalismin voittokulun epätodennäköinen historia* Eric Hobsbawmin Kommunistisen manifestin uuden englanninkielisen painoksen (1998) esipuheessa esittämää väitettä, että ”(m)anifestin (1848) uskolle kapitalismin kukistumishetken lähestymisestä” (ei) ollut kerrassaan mitään perusteita... Asia oli aivan päinvastoin. Kuten nyt tiedämme, kapitalismi oli ensimmäisen maailmanlaajuisen voittokulkunsa kynnyksellä”. Lahtinen arvioi manifestin yhteiskunta-analyysia kontekstoisella sen tekstin syntyajankohdan yhteiskunnalliseen tilanteeseen ja siinä aukeaviin tulkintaperspektiiveihin, jota palvelee myös ekskursio Euroopan hullun vuoden 1848–49 aikoihin kohdistuvaan historiankirjoitukseen. Hän korostaa myös manifestin merkitystä ”mitä on tehtävä”-retoriikkana ja ”vastapuolta” toimintaan haastavana tekstinä.

1800-luvun Euroopan intellektuelleja puhututti uusi kapitalistinen tuotantotapa ja sen taloudelliset ja sosiaaliset seuraukset palkkatyöläistyvän väestön elinolosuhteiden kurjistuessa. Vuosituhannen vaihteessa palkkatyöläiset näyttävät puolestaan olevan niitä

hyväosaisia, joita vasten työttömien kasvava joukko näyttäytyy uutena kurjalistona, syrjäytyneinä. Yhtäläisyysmerkkien vetäminen työttömyyden ja syrjäytyneisyyden välille ei kuitenkaan ole ongelmatonta ainakaan niillä kriteereillä, joita Pirkko Jääskeläinen käyttää artikkelissaan *Ovatko työttömien ja työllisten käsitykset kansalaisuudesta erilaisia?* Tietoyhteiskunnan kansalaisuuden kannalta kiintoisa on Jääskeläisen tulos ns. kommunikatiivisen kompetenssin merkityksestä osallistuvan kansalaisuuden resurssina.

*

Ilkka Levä arvioi Marcel Maussin vuonna 1923 kirjoittaman esseen *Lahja: vaihdannan muodot ja periaatteet arkaaisissa yhteiskunnissa suomennosta* (1999) tämän numeron kirjat -osastolla. Myös ranskalaisten post-strukturalistien, kuten Derridan, ruotima essee näyttää nousevan vahvasti suomalaiseen keskusteluun – eikä vähiten ”markkinalogiikkaa” haastavana tekstinä. Ilkka Levän sanoin: ”Maussilla tutkimuksiin sisältyi aina myös vahva poliittinen ulottuvuus. Teoria lahjasta oli hänelle teoriaa inhimillisestä solidaarisuudesta ja vastaus vallinneelle utilitarismin poliittiselle teorialle”. Myös *Tiede&Edistys* -aikakauslehdessä (2/2000) ilmestynyt Jakke Holvaksen artikkeli ”Radikaali vaihto – Marcel Maussin lahja johdatuksena ei-taloudelliseen vuorovaihtukseen” on tältä kannalta kiintoisaa luettavaa. Holvaksen mielestä lahjajärjestelmää voi tulkita ”kadonneen tai sivuutetun ei-taloudellisen kuvauksena”. Hän pitää Maussin tekstiä kuvauksena radikaalista vaihdosta, joka on ei-taloudellista, ei velkaan sidottua, vaihtoa.

Holvas kuljettaa teemaa eteenpäin kehittelemällä – lahjojen vaihdon käytännössä ilmentämää – ihmisten väliseen (näkyvämmään) sopimukseen perustuvaa *radikaalin yhteiskuntasopimuksen* käsitettä, joka edeltää (loogisesti) esimerkiksi Locken kuvaamaa yhteiskuntasopimusta. Vasta kun tätä *ei-poliittista* sopimusta (jota ei ole tehty suojaukseksi mitään vastaan, eikä vastaamaan mihinkään tarpeeseen) rikotaan, siirrytään luonnontilaan ja kysymyksiin yhteiskuntasopimuksista. Toisaalta, kuten Ilkka Levä arvioissaan toteaa, vapaaehtoiselta näyttävä lahjojen vaihto on pohjimmiltaan tiukkojen velvoitteiden säätelystä. Sen sisällöksi hahmottuu, kuten Luoteis-Amerikan intiaani *potlatch*issa, myös kilpailu ja vihamielisyys, yritykset säilyttää oma kunnia ja päihittää vastapuoli, joilla ylläpidettiin yhteisöllistä hierarkiaa (eli valtasuhteita). Lahjovaihtojärjestelmä oli myös pakkoon perustava keino pitää yhteisö koossa.

Ongelmallista niin Maussin kuin hänen tulkitsijoidensa teorioissa on, *keiden* sopimuksista niissä puhutaan. Maussin tutkimus arkaisten kulttuurien syvärakenteista auttaa ehkä ymmärtämään länsimaista kulttuuria ja sen talouden ja politiikan premissejä ja jopa kehittämään niille radikaaleja vaihtoehtoja, mutta jotain oleellista tästä analyysistä puuttuu, jos ei kysytä – kuka vaihtaa lahjoja ja kuka itse on lahja.

”Oma äitisi, oma sisaresi, omat sikasi, omat jamssisi, jotka olet koonnut, niitä et saa syödä. Toisten ihmisten äidit, toisten ihmisten sisaret, toisten ihmisten siat, toisten ihmisten jamssit, jotka he ovat koonneet, sinä saat syödä.” (Arapesh, cited in Lévi-Strauss, 1969:27. Lainaus Gayle Rubinin artikkelista: *The Traffic in Women: Notes on the "Political Economy" of Sex*. Teoksessa: Reiter, Rayna (ed.): *Toward an Anthropology on Women*. Monthly Review Press, New York & London, 1975; suom. J.K.)

Lahjanvaihtojärjestelmässä oma jamssi saatettiin antaa sisaren perheelle, kun taas itse syötiin vaimon veljen lahjoittamaa jamssia. Maussin mukaan lahjojen antaminen loi siihen osallistuvien välille erityisen luottamuksen, solidaarisuuden ja keskinäisen avun siteen. Toisaalta, kuten Gayle Rubinkin artikkelissaan toteaa, se voi olla myös

kilpailun väline: on esimerkkejä siitä, miten voi nöyryyttää toista antamalla tälle enemmän kuin mitä hän voi antaa. Uuden-Guinean *Big Man* -järjestelmässä se oli keino saada poliittista vaikutusvaltaa.

Gayle Rubinin mukaan Claude Lévi-Straussin lisäys teoriaan arkaisten yhteisöjen vastavuoroisuuden periaatteesta oli, että avioliitto muodostaa lahjojen vaihdon perusmuodon, jossa naiset ovat lahjoista arvokkaimpia. ”Naisten vaihto” ei kuitenkaan välttämättä tarkoita, että naiset olisi ’esineellistetty’ modernissa mielessä, koska esi-neillä oli arkaaisissa yhteisöissä persoonallisia ominaisuuksia. Se, mitä tämänkaltaisen vaihto kuitenkin implikoi, on ero lahjan ja lahjan antajan välillä. Jos naiset ovat lahjoja, niin silloin miehet, jotka näitä lahjoja antavat ja saavat, ovat niitä, joita vasta-vuoroinen vaihto sitoo yhteen. Rubin toteaa, että niin kauan kuin miehet vaihtavat naisia, vain miehet hyötyvät tuon vaihdon tuloksista – sosiaalisesta organisaatiosta.

Sukupuolijärjestelmän (*sex/gender system*) käsitteen kehittäjä Gayle Rubin arvioi vuonna 1975, että mikä tahansa taloudellinen tai poliittinen teoria on ”epätäydellinen”, ellei siinä oteta huomioon naisia, avioliittojärjestelmää ja seksuaalisuutta. Esimerkiksi Carole Pateman on ’dekonstruoanut’ yhteiskuntasopimusteorioita feministisestä perspektiivistä ja osoittanut teoriallaan ’sukupuolisopimuksesta’ (*Sexual Contract*, 1988), millaisia seurauksia yhteiskuntasopimukseen rinnastettavalla ”alkuperäisellä avioliit-tosopimuksella” on ollut sukupuolten välisille suhteille ja poliittiselle teorialle. Pate-man pitää avioliittoa *miesten* väliseen sopimukseen perustuvana instituutiona, jossa miehelle annetaan oikeus naisen ruumiiseen. Myös prostituutio perustuu miehen val-taan naisen ruumiiseen ja siinä on useimmiten kysymys miesten välisestä kaupankäyn-nistä (parittaja ja ostaja), jossa nainen on kaupankäynnin kohde. Onko moderni nais-kauppa ”jäännös” miesten välisestä lahjojen vaihdosta, jonka kierrätys on ”katkennut” talouden lakeja noudattavaksi vaihtosuhteeksi?

*

Näihin sukupuolten välisiä suhteita määrittäviin instituutioihin ja niitä ylläpitäviin miehisyuden ja naisellisuuden representaatioihin kytkeytyy myös naiseen kohdistuva väkivalta. Iltapäivälehtien lööpit kokonaisten perheiden väkivaltaisesta kuolemasta ovat vain jäävuoren huippu. Erityisesti suuret juhlapyhät ja loma-ajat näyttävät kärjistävän kumppaneiden välisiä jännitteisiä suhteita. Parisuhdeväkivallan tekijöistä yli 90 % on miehiä ja turvakotiin hakeutuvista yli 90 % naisia ja lapsia. Suomessa kuolee vuosit-tain noin 27 naista puolison väkivallan uhrina. Naisiin kohdistuva väkivalta on halli-tustasollakin tunnustettu vakavaksi yhteiskunnalliseksi ongelmaksi (esim. Hallituksen tasa-arvo-ohjelma 1997). Mutta kenelle se on ongelma ja kenelle ei – tai mitä on pää-teltävä seuraavasta internetin keskustelupalstoja juhannuksen jälkeen puhuttaneesta uu-tisesta, jonka otsikkona oli: ”Mies tyrkkäsi muijansa kokkoon”:

”Pariskunnan juhannusaaton riitely... johti lähes *noitarovioon*, kun suivaantunut mies tyrkkäsi siippansa palavaan kokkoon. Nainen sai rytkäksä neljä palohaa-va käteensä ja punotusta takamuksiinsa. Virkavallan tietoon tapahtuma tuli yhä torailevan parin toikkuroidessa poliisipartion eteen...” (Sanomalehti *Keskisuoma-lainen* 26.6.2000, kurs. J.K.)

Miksi naiseen kohdistuva väkivalta kuvataan hauskaksi, miksi sen pitäisi naurat-taa? Otsikossa väkivaltaiseen tekoon syyllistynyttä osapuolta kutsutaan neutraalisti mie-heksi, kun taas teon uhri on ”muija”. Se onko ”muija” negatiivinen vai positiivinen termi, riippuu kontekstista, mutta ainakin se on miesten keskenään käyttämä nimitys elämänkumppanistaan. Viittaus noitarovioon liittyy yksittäiseen naiseen kohdistuneen

väkivallan yleisemminkin naiseen kohdistuvaan väkivaltaan, mutta sitä ei juurikaan kyseenalaisteta. Lukija saa itse ratkaista, onko jutun kuvaamassa episodissa vitsin ainek- sia vai ei, mutta jälkimmäiseen tulkintaan hänelle ei anneta eväitä. Sellaisia kuitenkin löytyisi naiseen kohdistuvasta väkivallasta tehdyissä selvityksissä ja tutkimuksissa (esi- merkiksi *Usko, toivo, harkkaus: kyselytutkimus miesten naisille tekemästä väkivallasta*, Tilastokeskus ja Tasa-arvoasiainneuvottelukunta, 1998).

Oireellista on, että parisuhdeväkivallan taustalla olevia, sukupuolten välisiin suh- teisiin liittyviä kulttuurisia rakenteita ja valtasuhteita ei juuri analysoida, vaan parisuh- deväkivallasta kertovat uutiset esitetään ”yksityisinä tragedioina”. Usein ne myös ir- rotetaan tekijän ja uhrin sukupuoleen liittyvistä yhteyksistä liittämällä teko alkoholism- in, työttömyyden tai masennuksen ”seuraukseksi”. Esimerkiksi alkoholin käyttö näyt- tää vapauttavan ”syyntakeettoman” tekijän vastuusta. Uhri saa harvemmin ymmärtä- mystä osakseen – päinvastoin – parisuhdeväkivallan *luonnollistavassa* diskurssissa syyt- tävä sormi kääntyy ”nalkuttavaan akkaan (so. *muijaan*)” eli ”naisiin, jotka kerjäävät verta nenästään”. Samaan suuntaan vievät myös yleensä ’naisten’ tai yhtä lailla ’mies- ten’ väkivaltaisuutta ja aggressiivisuutta luonnollistavat väitteet. Kun uhreista tehdään syyllisiä ja kun parisuhdeväkivalta psykologisoitetaan esittämällä väkivalta yksilön (nai- sen tai miehen) ominaisuutena, viedään huomio pois naiseen kohdistuvan väkivallan *po- liittisesta* luonteesta.

Naiseen kohdistuvassa väkivallassa on kyse kulttuurin syvärakenteisiin kiinnitty- västä sukupuolten välisestä (valta)suhteesta, jota uusinnetaan niin sukupuoli-identiteet- tin representaatioissa kuin arkipäivän tilanteissakin. Moderneissa yhteiskunnissa tämä on harvoin niin näkyvää – tai tulee niin näkyväksi – kuin ”yksityisiksi” luokitelluissa tilanteissa, joissa mies väkivallalla uhaten tai sitä käyttäen alistaa naisen (vaimon) tah- toonsa. Miehen oikeus ”kurittaa vaimoaan” oli Suomessakin lakiin kirjattu oikeus. Vaik- ka lait ja tavat ovat muuttuneet tuo oikeus näyttää edelleen elävän myös 2000-luvun Suomessa.

”Samanlaisia tarinoita kuin mitä naiset kertoivat kirjeissään, olimme kuulleet ai- kaisemminkin, mutta se raakuus, piittaamattomuus, vallanhalu, toisen alistami- nen, tahallinen kiusaaminen ja loukkaaminen sekä lasten hyväksikäyttö, jotka tois- tuivat hieman eri tavoin, mutta pääpiirteissään saman kaavan mukaan, *saivat mei- dät vakuuttuneeksi siitä, että mitä jo tiesimme, oli täyttä totta*. Väkivallan käyt- tö parisuhteessa oli yleistä. (Anna-Liisa Söderholm, julkaisussa *Puheenvuoroja naiseen kohdistuvasta väkivallasta*, STM, Tasa-arvojulkaissuja 3/1998; kurs. J.K.)

Näin kirjoittaa HYKS:n leukakirurgian yksikön osastolääkäri, joka työssään oli koh- dannut lukemattomia parisuhdeväkivallan uhreja. Kirjoituksessaan hän arvioi noin nel- jääsatia, väkivallan uhriksi joutuneen naisen kirjoitusta, jotka oli lähetetty Tasa-arvo- asiainneuvottelukunnan väkivalta- jaoston järjestämään ”Väkivallasta vapaaksi” -kirjoi- tuskilpailuun. Kiintoisaa lainauksessa on se voima, jolla monen lähipiirissäänkin tun- nistama ilmiö – parisuhdeväkivalta – vaatii erityisen vahvaa ”evidenssiä” ja argumen- taatiota ”tullakseen todeksi”. Jos ja kun yhteiskunnassamme ei – periaatteessa – hy- väksyttyä väkivaltaa, on aika vaikea ymmärtää, että juuri kyseisen ilmiön ongelmaksi tunnistaminen on kestänyt niin kauan – puhumattakaan siitä, että sitä ei enää pidettäisi (vain) ”alempiin sosiaaliluokkiin” tai perheen muunlaiseen pahoinvointiin liittyvänä *sosiaalisena ongelmana*, vaan nimenomaan naisen ja miehen muodostamaan parisuh- teeseen liittyvänä ilmiönä.

Parisuhdeväkivallan politisointi ei ole ollut helppoa Suomessakaan, esimerkiksi raiskaus avioliitossa kiellettiin lailla vasta vuonna 1994, vaikka sitä yritettiin ensim-

mäisen kerran jo 1970-luvun alussa (Ruotsissa tällainen laki säädettiin vuonna 1962). Naisten pahoinpitely (lievää pahoinpitelyä lukuun ottamatta!) tuli yleisen syytteen alaiseksi vuonna 1995, jotta olisi mahdollista puuttua tapauksiin, joissa nainen ei uskalla nostaa syytettä, mikä usein on asian laita. YK:n Pekingin naiskonferenssissa (1995) naisiin kohdistuvaa väkivaltaa korostettiin *naisten ihmisoikeuksiin* kohdistuvana loukkauksena tai loukkaavan ”naisten mahdollisuuksia nauttia ihmisoikeuksista ja perusvapauksista tai mitätöi ne kokonaan”, kuten hallituksen tasa-arvo-ohjelmassa (1997) todetaan. Tämä on yksi tapa politisoida asia, saada se mahtumaan vallitsevan poliittisen diskurssin kehukseen; samalla em. muotoilu tuo esiin universaalien ihmisoikeuskäsitysten puutteet, kyvyttömyyden tavoittaa sukupuolten välisiin suhteisiin liittyvää sortoa. Naisten ihmisoikeuksien yleisistä, usein säännöllisistä ja tuhoisista, loukkauksista olivat aluksi huolissaan vain naiset, mutta sen politisoimiskamppailun myötä myös miehet ovat ryhtyneet toimintaan väkivallan kierteen katkaisemiseksi.

*

Miesten ryhmiä ja verkostoja, joissa vastustetaan naisiin kohdistuvaa väkivaltaa ja pyritään muuttamaan maskuliinisuuden (väkivaltaan oikeuttavia) representaatioita on Suomessakin (Lyömätön linja, Jussi-projekti, Miehet väkivaltaa vastaan -verkosto jne.). Vuoden 1998 syksyllä perustettiin Suomen *White Ribbon* -kampanja, jonka tarkoitus on herättää julkista keskustelua ja toimintaa naisiin ja lapsiin kohdistuvan miesten väkivallan lopettamiseksi. Se on osa kansainvälistä, Kanadassa vuonna 1991 perustettua *White Ribbon Campaignia*. Liikkeen nimi tulee valkoisista nauhoista, joiden pitäminen viestittää väkivallan vastustamisesta.

Rohkaisevia uutisia kuulee muistakin maailmankolkista. Internetistä poimin uutisen Namibiassa viime helmikuussa järjestetystä konferenssista – *Namibia's National Conference – Men Against Violence Against Women*. Kyseessä oli tiedotus- ja koulutustilaisuus, jonka tarkoituksena oli rohkaista miehiä, eri-ikäisiä ja erilaisissa sosiaalisissa asemissa olevia ruohonjuuritason aktivisteja, ryhtymään väkivaltaa vastustaviin ja ehkäiseviin toimiin omassa yhteisössään. Tilaisuudessa miehet keskustelivat aiheesta pienryhmissä, joissa pohdittiin sukupuoli-identiteettiä, sukupuolten välisiä valtasuhteita ja miesten omia ristiriitaisia kokemuksia vallankäytöstä. Keskusteltiin myös Namibiassa vastasäädetyistä laista, joka kieltää raiskauksen avioliitossa. Ryhmissä huomattiin, että namibialaisissa kulttuureissa vallitsevalla maskuliinisuuden määritelmällä oli kiinteä yhteys naisiin kohdistuvaan väkivaltaan tai siihen liittyviin asioihin. Osanottajien tapa lähteä purkamaan tätä vyyhteä oli kysyä: *What is a real man?* (Millainen on tos mies?) Vastaus oli: *Real African men don't commit violence against women.*

Vallitsevien maskuliinisuuden representaatioiden kyseenalaistaminen ja uhmaaminen ei ole helppoa suurensakaan joukossa, mutta mahdollista se on. Puolivälissä konferenssia zimbabvelainen puhuja kertoi, että hänen yhteisönsä naisilla oli erityinen tapa ilmaista tunteitaan, silloin kun he juhlivat, surivat tai olivat vaarassa. Kyseinen puhuja totesi, että tilaisuus oli siihen osallistuville miehille yhtäaikaa sekä vallitsevien sukupuolienormien kyseenalaistamista että maskuliinisuuden uudenlaisten ilmaisujen (*image of masculinity*) juhlamista. Odottamaton ja jännittävä hetki koitti, kun hän pyysi kaikkia nousemaan ja juhlimaan tätä läpimurtoa naisten tavoin eli päästämään tuo suomenkielelkin vain hankalasti kääntyvä ”laulava huuto” (*ululate*).

Mitä tapahtui näiden 250 miehen joukossa? Kolmasosa kieltäytyi nousemasta, kolmasosa nousi ylös, mutta piti suunsa kiinni, loput noudattivat kehotusta. Aluksi hapuilleva ja varovainen ”laulava huuto” puhkesi täyteen voimaansa. Tästä muodostui konferenssissa tapa, jota yhä useampi mies alkoi spontaanisti kokeilla välillä naurunpys-

kähdysten säestyksellä. Kertojan mukaan tämä oli se teko, joka tietoisuuden syvemmällä tasolla rakensi osanottajien uudenlaista suhdetta maskuliinisuuteen. Ehkä väkivallan vastustamisesta ja uudenlaisten, liikkuvien ja muuttuvien sukupuoli-identiteettien etsimisestä ja hyväksymisestä voisi tulla miesten ja naisten yhteinen tavoite – parisuhdeväkivallasta ei päästä pelkästään maskuliinisuuden representaatioita uudistamalla. Ehkä tällainen poliittinen projekti voisi ajan myötä vähentää väkivallan uhrien määrää – niin naisten, lasten kuin miestenkin?

JAANA KUUSIPALO